

Transcriptieproject 'Stemmen uit het verleden'

TRANSCRIPTIEPROTOCOL

J. VAN KEYMEULEN, A. BREITBARTH, A.S. GHYSELEN & M. FARASYN (UNIVERSITEIT GENT)

Inhoudsopgave

Inhoudsopgave	2
1. Inleiding	3
1.1. Interviewerlaag – enkel lichte vernederlandsing	4
1.2. Informantlagen – lichte en zware vernederlandsing	4
1.3. Commentaarlaag	4
2. Lichte versus zware vernederlandsing	5
2.1. Dialectuitspraak	5
2.2. Dialectwoorden	5
2.3. Functionele elementen	6
2.3.1. Een lijst van functionele elementen	6
2.3.2. Richtlijnen voor lichte vernederlandsing van functionele elementen	7
2.3.3. Richtlijnen voor zware vernederlandsing van functionele elementen	8
2.4. Voorbeelden	8
3. Lees- en andere tekens die geen klanken representeren.....	12
4. Tussenwerpsels	14
5. Versprekingen	14
6. Dialectische plaats- en persoonsnamen	14
7. Veelvoorkomende transcriptiefouten	15
7.1 Daar > ter.....	15
7.2. Verbindingsklanken	15
7.3. Al te doorgedreven vernederlandsing	15
7.4. Clitiseringsteken voor reductie binnen woord	15
8. Bestandsnaam	15
9. Referenties	16

1. Inleiding

Dit protocol is een handleiding bij het transcriberen van dialectmateriaal afkomstig uit de geluidsopnames van "**Stemmen uit het verleden**" (verzameling dialectbanden van UGent, www.dialectloket.be). Het protocol is gebaseerd op dat van de DIT-werkgroep (Dialect in Transcriptie) binnen het SAND-project.¹

Op de website www.dialectloket.be zijn niet enkel de oorspronkelijke opnames te vinden, maar ook **korte samenvattingen** van de banden en soms ook **oude transcripties**. Die transcripties zijn niet aangepast aan het protocol dat we hier beschrijven en variëren ook in accuratesse, maar ze zijn samen met de samenvattingen wel een handig hulpmiddel om moeilijk begrijpbare passages te doorgronden. Om de opnames te kunnen transcriberen, is het vaak ook noodzakelijk **inhoudelijk opzoekwerk** te verrichten, bijvoorbeeld over historische gebeurtenissen, plaatsnamen of ambachten. Google is hier je vriend, alsook de wereldkennis van grootmoeder of grootvader. Het is natuurlijk niet de bedoeling dat je uren aan dit soort opzoekwerk besteedt, maar een snelle zoekactie kan al vaak veel verhelderen.

Als je twijfelt over de correcte toepassing van de instructies in dit protocol, kijk dan eerst in de **Beslissingendatabase** of iemand anders al een vergelijkbaar probleem tegenkwam, en als dat niet zo is, voer je het probleem in als nieuw, te bediscussiëren item in de database. Die items worden dan besproken tijdens door de projectbegeleiders. Neem niet in je eentje beslissingen. Voor de uniformiteit van de transcriptie is het van het grootste belang dat iedereen op dezelfde wijze transcribeert. Overleg is dus noodzakelijk. Een goede transcribent verdiept zich ook eerst in de grammatica van het te transcriberen dialect voor zover die beschikbaar is. Kom je tijdens het transcriberen vaak een constructie of wending tegen waarmee je niet goed weet wat te doen, ga dan op zoek in de vakliteratuur naar uitleg bij het fenomeen.

Als algemene stelregel geldt dat de data worden getranscribeerd in een vernederlandste vorm, op twee manieren: (a) sterk naar het Nederlands toe ("**zware vernederlandsing**"), (b) sterk naar het dialect toe ("**lichte vernederlandsing**", cf. infra). We transcriberen dus niet met fonetische tekens. Vernederlandsen betekent niet vertalen naar het Nederlands, maar wel abstractie maken van dialectische fonologie, morfologie of syntaxis. Maatstaf voor de spelling is het Groene Boekje. Als je dus *peert* of *pjèèt* hoort voor *paard*, dan transcribeer je *paard*.

Voor de transcriptie wordt het **programma ELAN** gebruikt. Hierin is het mogelijk meerdere lagen of *tiers* aan te maken, zodat bijvoorbeeld verschillende sprekers van elkaar onderscheiden kunnen worden. Op de lagen kun je grenzen aanbrengen, zodat de transcriptie in kleine stukjes wordt gehakt, met een maximale tijd van 10 seconden. Breng altijd bij het begin van een nieuwe zin een grens aan op de laag. Als een zin langer dan 10 seconden duurt moet je één of meer grenzen aanbrengen binnen de zin. Respecteer hierbij deelzinggrenzen of woordgroepgrenzen.

Voor interviews waarin één spreker door één interviewer geïnterviewd wordt, gebruiken we **vier lagen**:

¹ Aan die werkgroep namen deel: Margreet van der Ham, Tamar Israël, Mathilde Jansen, Willy Jongenburger, Susanne van der Kleij en Gunther De Vogelaer. Guido Vanden Wyngaerd en Sjef Barbiers schreven de definitieve versie.

1. Interviewer (label bvb. 'Int_JD') – Enkel lichte vernederlandsing
2. Informant - Lichte vernederlandsing (label = sprekercode zoals opgenomen in de database van de geluidsbestanden², bvb. 'H001p_1_1')
3. Informant - Zware vernederlandsing (label = sprekercode + '_ndl', bvb. 'H001p_1_1_ndl')
4. Commentaar (label 'com')

Als er meerdere geïnterviewden zijn, voeg je per extra geïnterviewde een laag met lichte vernederlandsing en zware vernederlandsing toe. De twee vernederlandsingslagen zullen we in ELAN altijd met elkaar verbinden (de zware vernederlandsing – wat we de *referring tier* noemen – is afhankelijk van de lichte vernederlandsing, de *parent tier*). Als er meerdere interviewers zijn, voeg je per extra interviewer een laag toe.

1.1. Interviewerlaag – enkel lichte vernederlandsing

De interviewerlaag bevat de transcriptie van de taal van de interviewer(s). Die laag zal in een volgende fase NIET worden voorzien van grammaticale tags, Nederlandstalige lemma's of andere annotaties. Ze wordt enkel weergegeven in "lichte vernederlandsing" (cf. sectie B).

1.2. Informantlagen – lichte en zware vernederlandsing

De informantlagen bevatten de transcriptie van de taal van de informant. Die lagen zullen in de volgende fase WEL worden voorzien van grammaticale tags, Nederlandstalige lemma's of andere annotaties. Indien er meer informanten zijn, worden per informant twee extra lagen (lichte + zware vernederlandsing) toegevoegd. De dialectische taal van de informant wordt in eerste instantie maar licht vernederlandst. Bij de 'lichte vernederlandsing' wordt enkel de dialectische fonologie vernederlandst; ze wordt dus weergegeven in Nederlandse spelling, alsof de woorden, vormen en constructies ook in het Standaardnederlands voorkomen. Bij de 'zware vernederlandsing' wordt niet alleen de fonologie, maar ook de morfologie vernederlandst. Enkel dialectische zinsbouw en dialectwoordenschat worden bewaard. Meer info over lichte en zware vernederlandsing volgt hieronder.

1.3. Commentaarlaag

De commentaarlaag wordt gebruikt om opmerkingen te maken over slecht hoorbare delen van het interview of in andere gevallen waar je twijfelt over de transcriptie. Hier kun je eventueel ook resultaten van inhoudelijk opzoekwerk kort rapporteren (bijvoorbeeld over namen, evenementen, culturele organisaties, ...).

² De sprekercode begint eerst met de Kloekecode voor de locatie van de opname, wordt eerst – indien er meerdere opnames zijn voor die locatie – gevolgd door het opnamenummer (zoals dat ook in de database opgenomen is bij 'geluidsbestand') en vervolgens door het label '1' of '2' (als er meerdere sprekers zijn).

2. Lichte versus zware vernederlandsing

Zoals we in de inleiding al aanhaalden, werken we in dit project met vernederlandsste transcripties, waarbij in variërende mate abstractie gemaakt wordt van dialectische fonologie, morfologie of syntaxis (afhankelijk van de vraag of een woord een functiewoord is of niet).

2.1. Dialectuitspraak

Fonologische variaties op inhoudswoorden die ook in de standaardtaal bestaan, vernederlands je in zowel de lichte als de zware vernederlandsing. Je schrijft dus *boot* en niet *boët*. ‘Regelmatige’ fonologische variatie wordt sowieso vernederlands. Bijvoorbeeld:

Je hoort	Je schrijft (in zowel lichte als zware vernederlandsing)
dinne, pit, stik	dun, put, stuk
duun, puut, stuuk	
meeln, deer, mies, brieg	molen, deur, mus, brug
derp, freet, sleetel	dorp, fruit, sleutel

2.2. Dialectwoorden

Woorden die niet in het Standaardnederlands bestaan, spel je zowel de in de lichte als zware vernederlandsing alsof ze standaardtalig zouden zijn. Als je *lattestoërs* (‘rolluiken’) hoort, schrijf je bijvoorbeeld *lattestoors*, ook in de zwaar vernederlandsste versie (vertaal niet naar ‘rolluiken’!). Over de precieze vertaling van een woord is immers dikwijls discussie mogelijk.

Woorden die een lexicale variant (bvb. Franse versie) vormen van een woord dat in het Standaardnederlands bestaat (bvb. *een blom* i.p.v. *een bloem*, *frang* i.p.v. *frank*) – het gaat hier niet om een regelmatige fonologische variatie (cf. *boët* – *boot*, *groët* – *groot*) – noteer je in de lichte vernederlandsing ‘dialectisch’ volgens de Nederlandse spellingsregels (*blom*, *frang*). In de zware vernederlandsing geef je het standaardtalige equivalent (*bloem*, *frank*).

Vaak is ook **twijfel mogelijk** over de beste manier om een dialectwoord te spellen. Volgende bronnen kunnen soelaas bieden:

- Raadpleeg eerst het WVD/WBD/WLD: www.wvd.ugent.be (zie: register), www.e-wvd.be, www.e-wbd.nl, www.e-wld.nl, www.dialect.ruhosting.nl/wbd, <http://www.dialect.ruhosting.nl/wld/>
- Als je het dialectwoord daar niet vindt: WNT: <http://wnt.inl.nl/search/>
- Als je het dialectwoord daar niet vindt: www.woordenbank.be

2.3. Functionele elementen

Functionele elementen worden in de licht vernederlandste versie zo precies mogelijk getranscribeerd.

2.3.1. Een lijst van functionele elementen

We geven hier eerst – voor de duidelijkheid – een overzicht van functionele elementen.³ Als een woord of morfeem niet tot de onderstaande elementen behoort, is het lexicaal en wordt het volgens de Standaardnederlandse orthografie getranscribeerd.

- **Adposities** (preposities en postposities, cf. *op*, *onder* en *naast*)
- **Flexie**: morfologische uitdrukking van kenmerken zoals getal, geslacht, persoon, definietheid, naamval, tijd, modus, trap (lijst is niet uitputtend).
 - o **Werkwoordsvervoeging** (bvb. *ik speeldege* 'ik speelde'). Inclusief:
 - Prefix bij voltooide deelwoorden (*edaan* 'gedaan')
 - Ook de **ablaut** die de verleden tijd van vele sterke werkwoorden markeert⁴, beschouwen we als functioneel element (bvb. *hij stoeg* 'hij stond').
 - o **Voegwoordvervoeging** (bvb. *dan* 'k' 'dat ik', *otn* 'als hij')
 - o **Morfologie** op lidwoorden, voornaamwoorden, adjectieven, nomina waarvan vermoed kan worden dat ze casus-, persoons-, en/of getalsdistincties aangeeft. (bvb. *ne vent* 'een vent').
 - o Ook sommige **umlautverschijnselen**⁵ (bvb. *voet* vs. *vuut* 'voeten', *hoed* vs. *huuj* 'hoeden') geven flexie aan. Om het eenvoudig te houden, transcriberen we umlaut enkel wanneer er zonder de umlautmarkering op geen enkele andere manier af te leiden valt dat we met een meervoudsvorm te maken hebben (bvb. *vuut*: *vuut* in lichte vernederlandsing en *voeten* in zware vernederlandsing). Andere vormen van umlaut worden niet getranscribeerd. De umlaut in bijvoorbeeld *menneke* ('manneltje') is op zich wel functioneel (als diminutiefmarkeerder: *man-menneke*), maar bij dat woord wordt de diminutief niet enkel door umlaut, maar ook door het diminutief *-ke* gemarkeerd. We transcriberen dus *manneke* in de lichte vernederlandsing en *manneltje* in de zware vernederlandsing. Zie hierover B.3.2. en B.3.3.
- **Hulpwerkwoorden** (van modaliteit, aspect, tijd en passief), bvb. *hij komt ziek* ('hij wordt ziek')
- **Lidwoorden**, bvb. *e vent* ('een vent')
- **Negatieve elementen**, bvb. *noois* ('nooit')
- **Voegwoorden**, bvb. *dat*, *of*, *en* en *omdat*
- **Enkelvoudige + samengestelde voorbijwoorden**, zoals *er*, *hier*, *daar*, *ergens*, *overal* en *nergens*, *erbij*.
- Voornaamwoorden (pronomina)
 - o **Aanwijzende** voornaamwoorden, bijvoorbeeld *dieje* en *dat*
 - o **Betrekkelijke** voornaamwoorden, bijvoorbeeld *die*, *met wie* en *waarmee*

³ In het lijstje maken we zoveel mogelijk gebruik van de terminologie van de Algemene Nederlandse Spraakkunst (ANS).

⁴ Onder ablaut verstaan we "iedere vocaalwisseling binnen een paradigma of bij verwante woorden in een Indoëuropese, dus ook Germaanse taal, die in principe teruggaat op het Oerindoëuropees. (*In principe* is toegevoegd omdat een bepaald Ablautspatroom zich na de Oerindoëuropese periode analogisch kan hebben uitgebreid.) De Ablaut is, althans in oorsprong, een functionele afwisseling, d.w.z. de alternerende vocalen komen voor in vormen die semantisch en/of syntactisch verschillend zijn: vgl. got. *nima* 'ik neem' - *nam* 'ik nam' (semantisch verschil praesens - praeteritum); *nam* - *nemum* 'wij namen' (syntactisch verschil: sg.-plur.); *nima* - *nemum* (zowel semantisch als syntactisch verschil)" (Van Bree 2006: 146).

⁵ Umlaut is een vorm van klinkerharmonie, waarbij een klinker kenmerken overneemt van de klinker in de erop volgende lettergreep in een andere vorm van een woordparadigma. Meer informatie over umlaut in de Nederlandse dialecten vind je bij Goossens (1981:20-43). Hij gaat in punt 2.4. ook in op de morfologische rol van umlaut (vormen van umlaut die functioneel relevant zijn).

- **Bezittelijke** voornaamwoorden, bijvoorbeeld *mijn* en *ons*
- **Onbepaalde** voornaamwoorden, bijvoorbeeld *iemand* en *iets*
- **Persoonlijke** voornaamwoorden, bijvoorbeeld *hij* en *ik*
- **Reciproke** voornaamwoorden, bijvoorbeeld *elkaar*, *mekander*
- **Reflexieve** voornaamwoorden, bijvoorbeeld *zich*
- **Uitroepende** voornaamwoorden, bijvoorbeeld *Wat een geld! Zo stom was dat! Zulke rare mensen!*
- **Vragende** voornaamwoorden, bijvoorbeeld *wie*, *wat*, *waar*

2.3.2. Richtlijnen voor lichte vernederlandsing van functionele elementen

Bij functionele elementen wordt bij de lichte vernederlandsing **dicht bij het dialect getranscribeerd**:

- Klanken die de sprekers **weglaten**, transcriberen we niet. Je schrijft bijvoorbeeld *wa*, *maa*, *daa*, *hij kom morgen* en niet *wat*, *maar*, *daar* of *hij komt morgen*.
- Als er één of **meer klanken aanwezig zijn** die in de Standaardnederlandse spelling ontbreken, dan worden die klanken wel genoteerd. Je schrijft bijvoorbeeld *ik zwemmen* en niet *ik zwem*.
- **Regelmatige wisselingen in het vocalisme** (bvb. *moa* i.p.v. *maar*) **transcribeer je niet** (lichte vernederlandsing: *maa*), enkel wisselingen in het vocalisme die morfologisch functioneel zijn (bijvoorbeeld umlaut of werkwoordsvervoeging).
- **Niet-standaardtalige clitische elementen**, i.e. functionele elementen die samensmelten met inhoudswoorden (bvb. *tkind* voor *het kind* of *zijme* voor *zijn we*) schrijf je in de lichte vernederlandsing als één geheel, maar je markeert de verschillende onderdelen met een #-teken (bvb. *zij#me weg*). Dat is belangrijk om in een latere fase de juiste tags aan de juiste elementen van de cluster te kunnen toekennen. Wanneer een clitisch element echter ook in de standaardtaal/schrijftaal verankerd zit (bvb. de vorm *'s avonds*), dan gebruik je de standaardtalige schrijfwijze in zowel de lichte als de zware vernederlandsing (dus *'s avonds* en niet *s#avonds*).
 - Een speciaal geval vormen clitische structuren als *ja'ndoet* (eigenlijk: *ja het en doet*, 'toch wel', vaak te horen in West-Vlaanderen). Die vorm transcribeer je in lichte vernederlandsing als *ja##t##n#doet*⁶ en in de zware als *ja het en doet*. Op dezelfde manier transcribeer je ook constructies als *ja##k##en#doe* (in zware vernederlandsing: *ja ik en doe*) en *gij##n#doet* (in zware vernederlandsing: *jij en doet*).
 - Vaak vinden we in de dialecten in Vlaanderen ook clitisering bij subjectverdubbeling of –verdriedubbeling (*hij zei dakik te traag was*; *hij zei damewij te traag waren*). Hier spreken we af alle pronomina in de lichte vernederlandsing met elkaar te verbinden (*da##k##ik*, *da##me##wij*)⁷ en die vervolgens in de zware vernederlandsing splitsen (*dat ik ik*, *dat we wij*).
- **Zorg dat je het pronominale systeem van het te transcriberen dialect snapt**. Consulteer voor de 'optimale' transcriptie van voornaamwoorden ofwel (1) De Vogelaer, Gunther (2008). *De Nederlandse en Friese subjectsmarkeerders: geografie, typologie en diachronie*. Gent: Koninklijke Academie voor Nederlandse taal- en letterkunde, (2) Goossens, Jan (1981-1994). *Sprachatlas des nördlichen Rheinlands und des südöstlichen Niederlands : Fränkischer Sprachatlas*. Marburg: Elwert. Het tweede volume van die atlas gaat over subjecten en subjectverdubbeling, of (3) een grammatica van het dialect dat je transcribeert.

⁶ Vaak wordt het *t*-elementje als glottisslag gerealiseerd, maar die regelmatige klankwisseling hoef je niet te markeren; we herstellen de eigenlijke 't'.

⁷ Op zich zijn er ook argumenten om de *wij* – op zich een volle vorm – apart te schrijven, maar voor de eenduidigheid spreken we af bij postverbale verdubbeling de pronomina in één cluster weer te geven.

2.3.3. Richtlijnen voor zware vernederlandsing van functionele elementen

In de zware vernederlandsing:

- Worden de **standaardtalige functiewoorden** weergegeven (*ge* wordt *je*, *gij* wordt *jij*, *etwie* wordt *iemand*). *Gij* vernederlands je in de zware vernederlandsing altijd tot *jij*, ook al is er op zich altijd ambiguïteit mogelijk met het standaardtalige *u*; door de vorm als *jij* te vernederlandsen, kunnen we immers de subjectsvorm van de 2^e persoon enkelvoud desambigueren van de objectsvorm in dezelfde persoon (bvb. in *gij moet u niet haasten*).
- Worden **enclitische elementen gesplitst** en verder **vernederlandst** (*kom#je#gie* wordt *kom je jij*);
- Worden de **volle vormen** van gereduceerde elementen genoteerd (bvb. *k#speel* wordt *ik speel* of *j#is* wordt *hij is*);
- Wordt **dialectische ablaut** vervangen door de pendant ervan in het AN (bvb. *miek* wordt *maakte*).
- Worden **niet-standaardtalige morfologische structuren vernederlandst** (bvb. *ik werktege* > *ik werkte*). Ook congruentie van betrekkelijke voornaamwoorden (*de man dat dat zei* > *de man die dat zei*) en het genus van woorden (*de deeg* > *het deeg*) beschouwen we als ‘morfologisch’ – al is daarover discussie mogelijk – en vernederlandsen we in de zware vernederlandsing.
- Laat je **niet-standaardtalige syntactische structuren intact** (bvb. expletief *dat*, doorbreking werkwoordelijke eindgroepen, subjectverdubbeling, *komen* als koppelwerkwoord, *voor* + te-infinitief, *lijk/bij*+ subjectsvorm i.p.v. objectsvorm of omgekeerd, hulpwerkwoord *hebben* i.p.v. *zijn*, inversieeloosheid, negatie, *als* bij comparatief i.p.v. *dan*).

2.4. Voorbeelden

		Je hoort	Je schrijft	
			Lichte vernederlandsing	Zware vernederlandsing
Niet-functionele elementen	Fonologische variaties op woorden die ook in ST bestaan	boət schole ⁸ speeln	boot schole spelen	boot school spelen
	Lexicale varianten van een ST-woord	frang blom	frang blom	frank bloem
	Woorden die niet in de ST bestaan	sjchuufllette	schuiflette	schuiflet
Functionele elementen - morfologisch	Lidwoorden	tkind e kind ne vent	t#kind e kind ne vent	het kind een kind een vent
	Pronomina	gaa, gie, zie, aa, en, eur, zin, wuir, wider, wellie, us, gider, gunder, guir, zider, zuir, uir	gij, gij, zij, hij, en, haar, zijn, wuir, wijder, wijlie, uns, gijder, gunder, guir, zijder, zuir, huir	jij, zij, hij, haar, wij, ons, jullie, zij, hun
	Clitische elementen	tisier dase komt	t#is ier da#se komt	het is hier dat ze komt

⁸ Dit is een niet-suffigale sjwa. Die bewaren we in de lichte vernederlandsing, want ze zit op grens tussen fonologisch en morfologisch element.

		kweetniewie daterkomt waaristje? dakik damewunder toetoet ⁹ tee jandoet jakendoe danze komen	k#weet nie wie dat er komt waar is#tje? da#k#ik da#me#wunder t#doet t#doet t#ee ja#t#n#doet ja#k#en#doe dan#ze komen	ik weet niet wie dat er komt waar is hij? dat ik ik dat we wij het doet het doet het heeft ja het en doet ja ik en doe dat ze komen
	Diminuering	blommeke	blommeke	bloemetje of bloempje
	Vervoeging	kzwemmen dank onk ik zijn ziek kwerktege de media weet	k#zwemmen dan#k an#k ik zijn ziek k#werktege de media weet	ik zwem dat ik als ik ik ben ziek ik werkte de media weten
	Verbuiging	ne gruuëtn twee broeks	ne groten twee broeks	een grote twee broeken
	Functionele umlaut (enkel wanneer die functioneel is, bvb. als de umlaut de enige meervoudsmarkeerder is)	vuut menneke	vuut manneke	voeten mannelje
	Ablaut	vrieg vraagde	vrieg vraagde	vroeg vroeg
	Genus	de deeg	de deeg	het deeg
	Congruentie betrekkelijke voornaamwoorden	het kind <u>die</u> kwam	het kind <u>die</u> kwam	het kind <u>dat</u> kwam
Functionele elementen - syntactisch	Woordvolgorde	gisteren ie gingk toe duinkerke. tmakt de mensen z'adden geen geld	gisteren ij ging toe Duinkerke. het maakt de mensen ze hadden geen geld.	gisteren hij ging tot Duinkerke. het maakt de mensen ze hadden geen geld.
	Negatie	ien wist van niet.	ij#n wist van niet.	hij en wist van niets.
	Objectsvorm vs. subjectsvorm	kom je bie <u>min</u> ? zij is kleiner dan <u>mij</u> .	kom je bij <u>mijn</u> ? zij is kleiner dan <u>mij</u> .	kom je bij <u>mijn</u> ? zij is kleiner dan <u>mij</u> .
	Constructies met voegwoorden/voorzetsels	hij deet <u>voor</u> op te vallen. hij is groter <u>als</u> ik.	hij deed#t voor op te vallen. hij is groter <u>als</u> ik.	hij deed het <u>voor</u> op te vallen. hij is groter <u>als</u> ik.

⁹ Bijvoorbeeld in de zin: Hij komt toch niet? Toetoet!

Int_VV dialectopname Ieper. achttien november zevenenzestig.
Int_V xxx.
N072p_1_1 serieus?
N072p_1_1_ndl serieus?
Int_V wel ja.
N072p_1_1 a ja.
N072p_1_1_ndl a ja.
Int_V uh... oe lange woon je...
Int_V woon je gij ier...
Int_V e je gie al assan gewoond in Ieper?
N072p_1_1 ja ja#k.
N072p_1_1_ndl ja ja ik.
N072p_1_1 ja. k#zijn ier geboren.
N072p_1_1_ndl ja. ik ben hier geboren.
Int_V a ja?
N072p_1_1 ja#k
N072p_1_1_ndl ja ik.
N072p_1_1 k#zijn ik een echten Ieperling eni.
N072p_1_1_ndl ik ben ik een echte Ieperling eni.
Int_V zijn...
N072p_1_1 ma ja ze klappen al nie lijk ik zeker?
N072p_1_1_ndl maar ja ze klappen al niet gelijk ik zeker?
N072p_1_1 k#weten#t#ik nie.
N072p_1_1_ndl ik weet het ik niet.
Int_V zijn der nog vele die... die zoun Iepers spreken?
N072p_1_1 ah bah. ja.
N072p_1_1_ndl ah bah ja.
N072p_1_1 je moe ze weten wonen eni.
N072p_1_1_ndl je moet ze weten wonen eni.
Int_V mmm.
N072p_1_1 a ja.
N072p_1_1_ndl a ja.
Int_V a ja. uh.
Int_V t#schijnt da#ze in...
Int_V gow.
Int_V oe komt da da eigenlijk Sint-Pieters dat da t#echt Iepers is... t#Iepers is.
N072p_1_1 ma j#et er nog van Sint-Pieters wi da#t uh...
N072p_1_1_ndl maar je hebt er nog van Sint-Pieter wi dat het uh...
N072p_1_1 da#ze algelijk nog ezo nie en klappen lijk ik.
N072p_1_1_ndl dat ze algelijk nog zo niet en klappen gelijk ik.
Int_V a ja.
Int_V da was ier toen de meeste beroemde parochie of zo of...
N072p_1_1 ah ba k#weten ik nie oe dat dat komt.
N072p_1_1_ndl ah ba ik weet ik niet hoe dat dat komt.
N072p_1_1 ah ba al van werkmensen eni.
N072p_1_1_ndl ah ba al van werkmensen eni.
Int_V a ja.
N072p_1_1 a ja.
N072p_1_1_ndl a ja.
Int_V en vo n#oorloge uhm.
Int_V ja j#e gij nog die tijd gekend wel zeker?
N072p_1_1 ma ja#k goddomme.
N072p_1_1_ndl maar ja ik goddomme.

N072p_1_1 k#en twee oorlogen meeëmaakt.
 N072p_1_1_ndl ik heb twee oorlogen meegemaakt.
 Int_V ah ja. en vo n#oorloge wuk spraken ze toene? was#t uh?
 N072p_1_1 ah bah.
 N072p_1_1_ndl ah bah.
 Int_V was#t ook tzel... gow.
 Int_V tgeen da je gie nu spreekt of?
 N072p_1_1 awel.
 N072p_1_1_ndl awel.
 N072p_1_1 ah ba ja nee.
 N072p_1_1_ndl ah ba ja nee.
 N072p_1_1 en j#ad er toen veel ook die t#Frans ook kosten eni.
 N072p_1_1_ndl en je had er toen veel ook die het Frans ook konden eni.
 Int_V a ja.
 N072p_1_1 ja.
 N072p_1_1_ndl ja.
 Int_V veel die Frans kosten.
 N072p_1_1 ja.
 N072p_1_1_ndl ja.
 Int_V a ja. ku#je e beetje vertellen van n#oorloge?
 N072p_1_1 a ja. van n#oorloge.
 N072p_1_1_ndl a ja. van de oorlog.
 N072p_1_1 t#is te zien va wufferen oorloge.
 N072p_1_1_ndl het is te zien van welke oorlog.
 Int_V van n#eersten oorloge.
 N072p_1_1 ah van n#eers...
 N072p_1_1_ndl ah van de Eerst...
 Int_V ja.
 N072p_1_1 k#waren ik acht jaar oud.
 N072p_1_1_ndl ik was ik acht jaar oud.
 Int_V je was acht jaar oud?
 N072p_1_1 acht jaar.
 N072p_1_1_ndl acht jaar.
 Int_V ah...
 N072p_1_1 en k#weten ik da#m#inder evlucht en na Frankrijk eni.
 N072p_1_1_ndl en ik weet ik dat we wij gevluht hebben naar Frankrijk eni.
 Int_V a ja.
 N072p_1_1 e... en e beetje overalsten ezeten.
 N072p_1_1_ndl e... en een beetje overal gezeten.
 N072p_1_1 m#en eerst ezeten in n#Normandie.
 N072p_1_1_ndl we hebben eerst gezeten in de Normandie.
 Int_V mmm.
 N072p_1_1 en m#en toen naa Parijs egaan.
 N072p_1_1_ndl en we hebben toen naar Parijs gegaan.
 N072p_1_1 en van Parijs...
 N072p_1_1_ndl en van Parijs
 N072p_1_1 naa Poitiers.
 N072p_1_1_ndl naar Poitiers.
 Int_V oh t#is al verre.
 N072p_1_1 ja ja#t.
 N072p_1_1_ndl ja ja het.
 N072p_1_1 en m#en in Rouen ewist ook.
 N072p_1_1_ndl en we hebben in Rouen geweest ook.
 N072p_1_1 m#en langst van al in Rouen ewist.
 N072p_1_1_ndl we hebben het langst van al in Rouen geweest.

N072p_1_1 m#en daa vier jaar ewist.
 N072p_1_1_ndl we hebben daar vier jaar geweest.
 N072p_1_1 en van Rouen zij#me toen werekomen naar ier.
 N072p_1_1_ndl en van Rouen zijn we toen weergekomen naar hier.
 Int_V al te voete?
 N072p_1_1 nee goddomme.
 N072p_1_1_ndl nee goddomme.
 Int_V nee?
 N072p_1_1 ma ba neen.
 N072p_1_1_ndl maar ba neen.
 N072p_1_1 nee.
 N072p_1_1_ndl nee.
 N072p_1_1 alleszins nie.
 N072p_1_1_ndl alleszins nie.
 Int_V xxx. met d#hondenkar of xxx...
 N072p_1_1 awel me n#treng eni.
 N072p_1_1_ndl awel met de trein eni.
 Int_V me n#treng.
 N072p_1_1 met n#treng ja.
 N072p_1_1_ndl met de trein ja.
 Int_V aja.
 Int_V de trengs reden toen nog?
 N072p_1_1 a ja#s.
 N072p_1_1_ndl a ja ze.
 N072p_1_1 a ja#s.
 N072p_1_1_ndl a ja ze.
 Int_V was#t voo...
 N072p_1_1 xxx m#en wijder uh...
 N072p_1_1_ndl xxx we hebben wij uh...
 N072p_1_1 m#en wijder zeker als vijf jaar wegewist wi.
 N072p_1_1_ndl we hebben wij zeker als vijf jaar weggeweest wi.
 N072p_1_1 ah uh...
 N072p_1_1_ndl ah uh...
 N072p_1_1 met n#oorloge veertien achttiene.
 N072p_1_1_ndl met de oorlog veertien achttien.

3. Lees- en andere tekens die geen klanken representeren

Hoofdletters: Omdat het bij gesproken taal – gekarakteriseerd door veel eenwoordzinnen, haperingen, hervattingen, ... – niet altijd evident is te bepalen waar een zin begint, gebruiken we in de transcripties geen hoofdletters om een zinsbegin te markeren. Wel geven we aan plaats- en eigennamen hoofdletters zoals we dat ook in de standaardtaal zouden doen.

Leestekens: We geven aan de hand van leestekens aan waar een zin onderbroken of beëindigd wordt. Elke annotatie moet eindigen met een punt, een vraagteken of een beletselteken. Een punt (en een vraagteken) wordt enkel voor een zinseinde gebruikt, dus niet bij letters (dus niet *A.B.N.* maar wel *ABN*) of cijfers (dus niet *1.000*, maar wel *duizend*). Verder worden geen andere leestekens gebruikt, dus geen komma's, aanhalingstekens, uitroepstekens, dubbele punten, enz.. Vermijd ook zo veel mogelijk afkappingstekens (niet *'k ben* maar *k#ben* in de lichte vernederlandsing). Alle getallen worden voluit geschreven met letters.

Lijst van overige toegestane tekens:

- ... Beletseltekens, aan het begin of eind van incomplete zinnen
- ???
- xxx Geeft een moeilijk verstaanbare constituent, deelzin of passage aan (bvb. door lawaai, over elkaar spreken, ...)
- xx Geeft een moeilijk verstaanbaar woorddeel aan
- ggg Geeft duidelijk hoorbare sprekergeluiden aan, zoals gelach, gehuil, gegil, gekuch, gekir etc.

Wanneer je niet begrijpt wat er gezegd wordt, noteer je '???'. Een vrijwilliger probeert die vraagtekens achteraf op te lossen. Wanneer je moeite hebt een bepaalde passage te begrijpen, is het belangrijk rekening te houden met de context. Als je denkt een bepaald woord of een bepaalde zin te horen, denk dan steeds na: kan dat in deze context? Wanneer je twijfelt, gebruik je liever '???''. Een voorbeeld: een van onze transcribenten kende het woord *hofstede* niet ('boerderij') wanneer er in een opname gesproken werd over *drie hofsteden die moesten wijken voor de aanleg van een autostrade*. De transcribent meende *hoofdstad* te horen en transcribeerde dat zo. Natuurlijk, als je even de context in rekening brengt, merk je meteen dat het wel zeer onwaarschijnlijk is dat er drie hoofdsteden zouden moeten wijken voor de aanleg van een snelweg. Om maar te zeggen: context is belangrijk; gebruik bij twijfel liever '???'.

Diakritische tekens: Gebruik diakritische tekens alleen waar die volgens het Groene Boekje verplicht zijn, bijvoorbeeld wel *geëindigd* of *'s avonds* maar niet *bök*. Als *één* wordt uitgesproken met een [e] (en niet met een sjwa zoals bij het lidwoord *een*), dan schrijf je de vorm met twee accenten, net als het telwoord (als *één* dus).

Opmerking over 's avonds/'s ochtends: omdat het afkappingsteken hier geconventionaliseerd is, hoef je geen hekjesteken te gebruiken om de clitisering aan te duiden (dus niet *s#avonds*). Uitspraakvarianten als *snaves* of *saves* vernederlands je in zowel de lichte als zware vernederlandsing tot *'s avonds*; het gaat hier immers om uitspraakvariatie bij een inhoudswoord. Wanneer een respondent het echter over *tsaves* of *tsochtes* heeft, dan reconstrueert hij eigenlijk een deel van de oude genitiefvorm *des ochtends*. Aangezien die gedeeltelijke reconstructie van *des* veeleer functioneel dan lexicaal is, geven we het verschijnsel wel weer in de lichte vernederlandsing (met hekjesteken):

Je hoort	Lichte vernederlandsing	Zware vernederlandsing
<i>saves</i>	<i>'s avonds</i>	<i>'s avonds</i>
<i>snavonds</i>	<i>'s avonds</i>	<i>'s avonds</i>
<i>tsaves</i>	<i>ts#avonds</i>	<i>'s avonds</i>
<i>tsochtes</i>	<i>ts#ochtends</i>	<i>'s ochtends</i>

4. Tussenwerpsels

De tabel hieronder kan als leidraad dienen bij de spelling van tussenwerpsels.

ah	ewaar	oh, o
aha	goh	oho
ah ja	ha, haha	poeh
awel	hé, hè, hei	pst
allez	ho, hu	sjt, sst
ai	hum	tè
au	jee ("o jee")	tut ("tut tut")
bah	mm-hu	uh, uhm
boe	mmm	uhu
bwa	moh	wauw
bè (ja)	mordjie	who
dè	neeë (cf. West-Vlaams)	zuh, zulle, zunne, zun
ei, eikes	nou	wi (vnl. in West-Vlaams)
eneeë (cf. West-Vlaams)	oeh, oei	zi
eni (vnl. in streek Ieper)	oesje	

5. Versprekingen

Versprekingen noteer je gewoon zoals je ze hoort (volgens de hierboven al gespecificeerde richtlijnen); het is niet aan de transcribent te noteren wat de informant eigenlijk echt bedoelde.

6. Dialectische plaats- en persoonsnamen

Zoals al aangegeven in punt C., geven we aan plaats- en eigennamen een hoofdletter zoals we dat ook in de standaardtaal zouden doen. Wanneer een spreker een **dialectische variant** gebruikt **van een plaatsnaam die gerelateerd is aan de standaardtalige naam**, dan behandel je die als een lexicale variant. Bijvoorbeeld:

Je hoort	Lichte vernederlandsing	Zware vernederlandsing
<i>deizel</i>	<i>Deizel</i>	<i>Dadizele</i>
<i>de madoëne</i>	<i>De Madone</i>	<i>De Madonna</i>
<i>sleine</i>	<i>Sleine</i>	<i>Sleidinge</i>

Gebruikt een respondent daarentegen **een bijnaam die niets met de standaardtalige of huidige naam te maken heeft** (bvb. *Sinte-Pier* voor *Nieuwvliet*), dan behoud je in zowel lichte als zware vernederlandsing de dialectische bijnaam.

7. Veelvoorkomende transcriptiefouten

7.1 Daar > ter

	Lichte vernederlandsing	Zware vernederlandsing
Fout	<i>is#t#er ier iemand?</i>	<i>is het er hier iemand?</i>
Juist	<i>is#ter ier iemand?</i>	<i>is er hier iemand?</i>

Toelichting: De *t* maakt deel uit van de zwakke vorm *ter* < *der* < *daar*, waaruit *er* ontstaan is.

7.2. Verbindingsklanken

	Lichte vernederlandsing	Zware vernederlandsing
Fout	<i>hoe ga#g#et</i> <i>hoe ga#d#et</i>	<i>hoe gaat het?</i>
Juist	<i>hoe ga#get</i> <i>hoe ga#det</i>	<i>hoe gaat het?</i>

Toelichting: De *-g* is hier een verbindingsklank. Of die voor of na het clitiseringsteken moet komen, is eigenlijk een zinledige discussie; we plaatsen die hier vrij arbitrair na het hekje. Omdat het hier om functionele elementen gaat, behouden we de verbindingsklank in de lichte vernederlandsing, maar we standaardiseren ze in de zware vernederlandsing.

7.3. Al te doorgedreven vernederlandsing

	Lichte vernederlandsing	Zware vernederlandsing
Fout	<i>ik ga ne keer iets doen</i>	<i>ik ga eens iets doen.</i>
Juist	<i>ik ga ne keer iets doen</i>	<i>ik ga een keer iets doen.</i>

Toelichting: Blijf bij de formulering van de respondent.

7.4. Clitiseringsteken voor reductie binnen woord

	Lichte vernederlandsing	Zware vernederlandsing
Fout	<i>da is t#zelfde</i>	<i>dat is hetzelfde.</i>
Juist	<i>da is tzelfde</i>	<i>dat is hetzelfde.</i>

Toelichting: Met een # koppel je twee woorden aan elkaar. Er moeten dus ook twee woorden zijn in de zware vernederlandsing.

8. Bestandsnaam

Geef je ELAN-transcriptiebestand de **naam van de opname zoals die in de database met metadata is weergegeven** (bvb. 'k273a_tenaart_1')

Referenties

Barbiers, Sjef (2005), De Syntactische Atlas van de Nederlandse Dialecten. In: Taal en Tongval. Themanummer 18. pp. 7-40.

Blancquaert, E. (1948), Na meer dan 25 jaar Dialect-onderzoek op het Terrein. Tongeren, Michiels. [Koninklijke Vlaamse Academie voor Taal- en Letterkunde III, 28]

Breitbarth, A., M. Farasyn, A-S. Ghyselen en J. Van Keymeulen (2018), Het gesproken corpus van de zuidelijk-Nederlandse Dialecten. In: Handelingen van de Koninklijke Zuid-Nederlandse Maatschappij voor Taal- en Letterkunde en Geschiedenis 72. blz. 23-38.

Breitbarth, A., M. Farasyn, A.-S. Ghyselen, L. Haegeman en J. Van Keymeulen (2019), Ge had dien een keer moeten en zien! Neue Erkenntnisse zum Gebrauch der Partikel en im Gesproken Corpus van de (zuidelijk-)Nederlandse Dialecten. In: Zeitschrift für Dialektologie und Linguistik, Sonderheft "Syntax aus Saarbrücker Sicht 5", eds. A.-K. Balo & A. Speyer. (ter perse).

Coussé, E., S. Gillis, H. Kloots en M. Swerts (2004). The influence of the labeller's regional background on phonetic transcriptions: Implications for the evaluation of spoken language resources. In: M. Lino, X. Xavier, F. Ferreira, R. Costa en R. Silva (red.), Proceedings of the Fourth International Conference on Language Resources and Evaluation. Parijs: ELRA, 1447-1450.

Farasyn, M., A-S. Ghyselen, J. Van Keymeulen en A. Breitbarth (2020), Challenges in tagging and parsing spoken dialects of Dutch. In: Journal of Historical Syntax (ingediend).

Ghyselen, A-S., A. Breitbarth, M. Farasyn, J. Van Keymeulen en A. van Hessen (2020), Clearing the transcription hurdle in dialect corpus building: The corpus of Southern Dutch dialects as case-study. In: Frontiers in Artificial Intelligence 3, 1-17.

Rensink, W.G. (1962), Dialecten op de band. In: Taal en Tongval 14. blz. 184-196.

Vanacker, V. F. en G. De Schutter (1967), Zuidnederlandse dialecten op de band. In: Taal en Tongval 19. blz. 35-51.

Van Keymeulen, J. (1975), De syntaxis van het Wichels dialect. (onuitgegeven licentiaatsverhandeling UGent).

Van Keymeulen, J. (2020), De digitale apparaten voor de dialectstudie aan de Gentse Universiteit. In: Taal en Tongval (ter perse).

Van Keymeulen, J., V. De Tier, A. Breitbarth, A. Ghyselen en M. Farasyn (2019), Het dialectologische corpus "Stemmen uit het Verleden" van de Universiteit Gent. In: Volkskunde 120; blz.193-204.